

„Vrouw” of mens

Ik zou mij kunnen voorstellen dat er onder U zijn, die zich met enige verbazing afvragen of ik nu niet een heel oude koe uit de sloot ga halen.

Laat ik daarom om misverstand te voorkomen, maar dadelijk zeggen, dat de tegenstelling die in de titel van deze causerie ligt opgesloten, voor mij niet bestaat. Het is trouwens een tegenstelling die zowel in tijden van oorlogen en rampen, als in tijden van welvaart en geluk nauwelijks aan de orde pleegt te komen.

Als de nood aan de man komt, komt hij óók aan de vrouw, in die zin dat het er dan alleen op aankomt hoe ieder zich als mens gedraagt en waar werk en voedsel voor iedereen is, en waar de verhoudingen tussen mensen onderling in de maatschappij over het algemeen evenwichtig en gezond zijn (maar hoe zelden is dat in de geschiedenis lang achter elkaar voorgekomen) heeft het ook weinig zin onderscheid tussen mannen en vrouwen te maken, anders dan in de meest natuurlijke en daarom ook meest gunstige betekenis. Als er openlijk of onder de oppervlakte van het leven in de maatschappij sprake is van een of ander vrouwen-probleem, of emancipatie-probleem, betekent dit meestal dat die maatschappij, die wereld, in beweging is, ongeveer op de manier van kruierend ijs. Het valt mij wel eens op, dat er een neiging bestaat om dit merkwaardige onderscheid bewust of onbewust aan de orde te stellen. Er wordt gesproken en geschreven over „de vrouw” en het onderwijs, „de vrouw” in het bedrijf, „de vrouw” en de techniek, „de vrouw” op reis, „de vrouw” en de wetenschap, „de vrouw” en het boek, enzovoorts, waarbij min of meer gesuggereerd wordt dat de vrouw als vrouw altijd en onder alle omstandigheden reacties en instellingen zou hebben, die afwijken van de gebruikelijke, dat wil zeggen door de man bepaalde. Een man zou, terecht, zeer verbaasd opkijken, wanneer men hem vroeg bepaalde aspecten van leven en wereld nu eens speciaal als man te beschouwen. Van oudsher zijn man en mens immers identieke begrippen geweest.

Dat vrouwen als mensen een bepaalde houding kunnen aannemen ten opzichte van de gebeurlijkheden en verschijnselen van deze wereld, schijnt, hoe vreemd dat ook klinkt, zowel bij mannen als bij vrouwen nog vaak op een zekere weerstand te stuiten. Een probleem, dat op het ogenblik in Nederland en in andere landen actueel is, is dat van de werkende vrouw. Of de vrouw een beroep mag of kan uitoefenen, is eigenlijk allang geen punt meer. Het is trouwens nooit een punt geweest bij die volkeren, en in die lagen van de bevolking, waar ieder die er maar toe in staat was, moest werken om géén, of zo min mogelijk, honger te lijden. Het huidige probleem, n.l. dat van de vrouw die huisgezin en beroep moet combineren, ligt ten enenmale anders voor de vrouw, die uit bittere economische noodzaak werken moet. De werkende vrouw van wie verder sprake zal zijn, is zij, die nog de keus heeft, d.w.z. als het ten enenmale aan de man tegengestelde andere wezen. Bij de discussies over het vóór en tegen, die men over dit onderwerp telkens weer tegenkomt, wordt dan in het algemeen de vrouw naar voren gebracht in de discriminerende zin, die ik al genoemd heb. Men gaat daarbij al te vaak uit van de vrouw als vrouw. Zoals de sociologen Myrdal en Klein opmerken in hun interessante studie over dit onderwerp „Women's two roles”, „De dubbele taak van de vrouw”, moet op dit gebied de eigenlijke pioniers-arbeid verricht worden door de vrouw-met-een-gezin, die althans in economisch opzicht in zekere zin „vrij” is om te experimenteren. Of werk en andere bezigheden buitenshuis, lès van het gezin voor een vrouw met jonge kinderen vooral, mogelijk en wenselijk zijn, hangt af van het antwoord dat werkende vrouwen metterdaad geven. De praktische oplossing, dat wil dus zeggen, de verdeling van tijd en taken, de regelingen tussen de gezinsleden onderling en ook in de maatschappij, leveren in dit verband nog niet eens de grootste moeilijkheden op. Dat is immers ook vooral een kwestie van geleidelijke wederzijdse aanpassing van man en

vrouw, en van veranderingen in de uiterlijkheden van het dagelijkse leven. Maar het is van het grootste belang, dat iedere vrouw zelf scherp weet te onderscheiden waar het om gaat: betekent haar werk iets voor haar in het vlak van ontplooiing van haar gaven of zoekt zij het uit onbevredigdheid, verveling, gemakzucht, behoefte aan macht; is het eigenlijk een vlucht, of een onbegrepen poging om voor zichzelf en anderen te verbloemen dat zij niet in staat is te zijn wat de tijd van haar eist: in het niet langer besloten gezin vrouw en moeder op een nieuwe manier, n.l. als een bewust levend mens, die zich niet langer blindstaart op wat haar taak (als iedere andere taak overigens) aan sleurwerk en pietluttigheden met zich meebrengt.

Het is trouwens niet mogelijk — gelukkig maar — om algemene richtlijnen op te stellen waar het de werkende vrouw betreft. Het merkwaardige van haar situatie is juist, dat er van geval tot geval een individuele oplossing gevonden moet worden. Juist deze probleem-toestand van de werkende vrouw met een gezin (voor de ongehuwde of kinderloze werkende vrouw ligt de zaak uiteraard weer heel anders) legt méér dan dat ooit bij emancipatie-problemen het geval was, de nadruk op de mens, de individuele menselijke persoonlijkheid van de vrouw in kwestie. Ik geloof dan ook niet dat het hier in de eerste plaats om praktische of zelfs sociale problemen gaat. Voor de vrouw in Nederland — om dicht bij huis te blijven — bestaat er geen emancipatie-vraagstuk meer in de eigenlijke zin van dat woord. Er is stellig een probleem, maar dat is het probleem dat op het ogenblik voor iedereen geldt: en dat ligt in het vlak van de ontwikkeling tot een mondige zelfstandige en verantwoordelijke persoonlijkheid, tot een volgroeid mens. Nog nooit heeft de wereld zoveel behoefte gehad als tegenwoordig aan mensen met oordeel des onderscheids. Nooit ook is het zo nodig geweest, dat er naast alle materiële en technische vooruitgang, waardering blijft bestaan voor inzicht en vindingrijkheid en toewijding op het gebied van de innerlijke ontwikkeling, die tenslotte alléén onze verbluffende uitvindingen tot beschaving maakt. De vrouw is de maatschappij binnengetrepen, niet alleen om te zijn een consumente en producente in het geweldige economische apparaat van deze tijd. Zij heeft niet het actieve en passieve kiesrecht gekregen en is niet volledig handelingsbekwaam geworden, om nu verder zonder onderzoek, zonder eigen initiatief platgetreden paden te bewandelen, of zich in diep besef van onmacht zwijgend af te wenden van de uiterst ingewikkelde problemen waarvoor ieder bewust levend mens zich tegenwoordig geplaatst ziet. Hoe de positie van de mens in de toekomst, hoe de toekomst van de wereld zal zijn, hangt voor een groot deel ook af van de wijze, waarop de vrouw als mens van haar vrijheid en haar bevoegdheden gebruik maakt. Zij kan dat doen door te werken, in de zin bedoeld in de term „werkende vrouw”, als zij dat moet of als zij dat wil. Maar het gaat eigenlijk om veel méér dan om het recht en de mogelijkheid om prestaties te leveren buiten het tot nog toe als typisch vrouwelijk beschaafde levenssterrein, het gaat eigenlijk om meer dan om het recht en de mogelijkheid het gezinsinkomen te vergroten. Ondubbelzinnig is bewezen, dat de vrouw daar in het algemeen ook niet naar verlangt (nogmaals: behalve wanneer het moet).

Ook staat het vast, dat het gezin als kweekplaats van het menselijke individu staat of valt met de rol die de vrouw in dat verband speelt. Het is geen frase, dat het gezin de hoeksteen van de maatschappij is. Wie de maatschappij wil ondergraven kan daarom niet beter doen dan het materiaal van die hoeksteen aantasten: de band tussen ouders en kinderen, de woonruimte, het privé-leven, de functie van de vrouw als moeder en menselijke gaafheid, en het vermogen om met een minimum aan angst en een maximum aan belangstelling en, letterlijk, openhartigheid, de wereld tegemoet te treden, kunnen in het kind en de jonge mens het best tot ontwikkeling komen in een gezin, dat een vrijwillig samengaan van verschillende individuen is.

Ik geloof, dat het een intrappen van open deuren zou zijn, als ik hier nog langer over spreek. De vrouw schiet tekort, zowel wanneer zij zich terwille van andere bezigheden helemaal van haar gezin losmaakt, als wanneer zij automatisch of heimelijk onbevredigd of louter op materiële verzorging gericht, de hele dag in haar huis, en met haar man en kinderen bezig is. Ik geloof dat een vrouw zich werk en gezin kan veroorloven, wanneer zij naast een evenwichtige en redelijke taakverdeling, al wat zij doet met hart en ziel doet, dat wil zeggen, als een gerijpt mens. Want de problemen die samenhangen met het veilig voortbestaan van de mens op aarde, zijn zo groot en zo ingewikkeld geworden, dat de vrouw letterlijk gedwongen is, terwille van zichzelf en de haren, méé te groeien als denkend wezen. Het gaat niet meer om instandhouding van de soort alleen, het gaat ook niet om het handhaven van tradities, het gaat vooral om wat wij als mensen zijn, om wat wij van ons mens-zijn maken in een periode die zo volkomen verschillend is van wat wij ooit hebben beleefd. Niets is gevaarlijker, dan in deze

ingewikkelde situatie onvoldoende voorbereid, onwetend, zij het ook met nog zulke goede bedoelingen, meningen te verkondigen en tot actie over te gaan.

Het specialisme-op-elk-gebied werpt indrukwekkende schaduwen over de maatschappij. Toch geloof ik, dat wij moeten proberen te komen tot een samenvattend beeld van onze menselijke situatie. Wat onder deze omstandigheden van de vrouw gevraagd wordt is, dat zij haar eeuwen lang aangekweekte angst en onzekerheid voor de buitenwereld aflegt, dat zij zich de ontwikkeling en de kennis eigen maakt die haar in staat stellen de stand van zaken in die buitenwereld op te nemen, de problemen te herkennen en daarover na te denken. Er is op het ogenblik duidelijk een zekere anti-rationele, ja anti-intellectuele stroming merkbaar, die het gevoelsleven, de onversneden emoties en de spontane reactie vooropstelt.

Dat kan een gunstige kant hebben, voorzover het hier verzet betreft tegen bot materialisme of een dorre, bloedeloze en daardoor van het werkelijke aardse leven vervreemde redeneerzucht. Maar ik geloof dat er in het algemeen in de wereld méér narigheid is voortgekomen uit weinig doordacht, en dus eenzijdig, emotioneel handelen dan uit het gepast gebruik van wat niet voor niets „gezond verstand” heet. Ik erken, dat aan die uitdrukking „gezond verstand” een luchtje van zelfgenoegzaamheid zit. En bij het woord „intellect” denkt men dadelijk aan de studeerkamer. Laat ik daarom maar liever spreken van „denkvermogen”, die wonderbaarlijke menselijke gave om vragen te stellen, conclusies te trekken, innerlijk open te gaan en zodoende zichzelf te verruimen en te verrijken. Er leeft bij ons in Nederland niemand meer in zodanige slechte maatschappelijke omstandigheden, dat voor hem of haar die gelegenheid tot ontwikkeling eenvoudig niet bestaat. Dank zij boeken en tijdschriften en dank zij (of moet ik zeggen ondanks) de moderne communicatiemiddelen zijn de mogelijkheden om kennis te nemen van wat er, wáár en wannéér ook maar ter wereld, op ieder denkbaar gebied is gedacht en gedaan en gemaakt, vrijwel oneindig geworden. Die ontplooiing van de geest is vooral een kwestie van eigen vrije wil en eigen inspanning. Nu wil het ongeluk dat tegenwoordig ernst en inspanning, concentratievermogen en geestdrift, en belangstelling voor wat niet zo onmiddellijk voor de hand ligt, in een kwade reuk staan. Een zekere onverschilligheid en geestelijke traagheid zijn overal merkbaar. Misschien komt dat ook wel, omdat we geconfronteerd worden met een overstelpende hoeveelheid feiten en indrukken, en omdat wij minder dan ooit weten wat de juiste opvatting is en wie het bij het rechte eind heeft. Maar mensen die er geen behoefte aan hebben vragen te stellen, en die geen objectief overzicht van de feiten meer eisen om daar zelf over na te kunnen denken, zijn nauwelijks meer staatsburgers in de ware zin van dat woord te noemen. Zij beginnen al te veranderen in een onmondige, kritiekloze, oordeel-loze massa. In moeilijke omstandigheden zijn geestkracht en concentratie en intense belangstelling voor het een of ander, menselijke genegenheid en aandacht en toewijding, en geestelijke inspanning om wijzer te worden, zonder twijfel de beste defensie tegen het on-menselijke, anti-menselijke. Bij deze verdediging kan de vrouw vooraan staan, want het gaat hier om waarden die haar vanouds „liggen”. Maar die eigenschappen kunnen alleen tot volle ontplooiing komen, wanneer de vrouw de noodzaak van geestelijke rijping voelt, wanneer zij gegrepen wordt door het verlangen naar innerlijke verruiming die haar meer mens maakt dan zij was, die haar zelfvertrouwen geeft en haar in staat stelt haar kleine wereld te zien in groter verband.

Mevrouw HELLA S. HAASSE

Humanistisch Vacantie- en Conferentieoord

De Ark

Profiteert van de prachtige ligging van de Ark te midden van bos, heide en zandverstuivingen.

In de perioden 28 juni-19 juli en 16-30 augustus a.s. kunnen we nog enkele gasten ontvangen.

Prijs per week f 42,— kinderen 6 t/m 10 jaar f 32,—
„ 0 t/m 5 jaar f 26,—

Aanmeldingen en inlichtingen bij „De Ark”

Belvédèrelaan 14, Nunspeet / Telefoon K 3412-2404

HET WOORD VAN DE WEEK

11 mei 1958

VERSCHIJNT WEKELIJKS

11e jaargang nr. 19

D. TH. WINTER
ROOSEVELT LAAN 11-2-10
AMSTERDAM

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Lezingen voor de radio

- 12 mei (AVRO) 15.15 uur: „De opvoeding in de Jeugdbeweging”,
Dr. L. van Gelder.
- 18 mei (VARA) „Levenswijsheid in aforismen”, Dr. G. W. Huygens.
- 25 mei (VARA) „Waarheid en waarde in godsdienst en humanisme”,
Prof. Ir. P. J. Mazure.
-

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,— p. j., buitenland f 4.60 p. j., losse nummers f 0.25.